

OBLÍBENOST VYUČOVACÍCH POSTUPŮ U ŽÁKŮ 1. STUPNĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Šárka Mikesková

Abstrakt

Studie, která má charakter výzkumné sondy, analyzuje problematiku oblíbenosti vyučovacích postupů u žáků 1. stupně základní školy. Přináší seřazení výukových postupů podle oblíbenosti u žáků a tento názor srovnává s domněnkami učitelů o představách žáků. Cílem výzkumu bylo získat představu o tom, které vyučovací postupy žáci upřednostňují a které odsouvají do pozadí. Respondenty výzkumného šetření bylo dvacet pět žáků ze 4. a 5. tříd základní školy a 12 pedagogů vyučujících na 1. stupni základní školy. Pro daný výzkum byla zvolena metoda dotazování. Formou dotazníku se sémantickým diferencialem byly zjišťovány názory žáků a pedagogů na výukové strategie. Škála didaktických metod a organizačních forem používaných ve výuce je velmi široká. Pro daný výzkum bylo vybráno sedm činností, které se během vyučování nejčastěji objevují. Tyto činnosti byly podrobněji popsány v dotazníku pro daný výzkum jako typy vyučovacích hodin. V průběhu výzkumného šetření tyto různě koncipované vyučovací hodiny respondenti hodnotili. Pomocí škály udělovali jednotlivým typům vyučovacích hodin podle oblíbenosti body. Po zpracování výsledků výzkumného šetření byly vyučovací strategie seřazeny podle oblíbenosti u jednotlivých skupin dotazovaných. Názory žáků byly konfrontovány s představami pedagogů o preferenci vyučovacích postupů žáky.

Klíčová slova

Preferované vyučovací postupy, vyučovací hodina, pedagog, žák.

Popularity teaching process for pupils 1st grades primary schools

Abstract

The study, which has the character of research probes, examines the issue of popularity teaching practices for students of the primary school. It brings to sort by popularity teaching methods for pupils and this view compares the

expectations of teachers about pupils' imagination. Research was conducted in an attempt to get an idea about that, which teaching practices the students prefer and which to relegate to the background. Respondents of the survey was twenty-five pupils from the 4th and 5th classes of elementary school and 12 teachers who teach in primary school. For a given research method of interviewing was chosen. The semantic differential questionnaire was found out views of pupils and teachers on teaching strategies. A range of teaching methods and organizational forms used in the classroom is very broad. For a given research was chosen seven movements, that are most likely to occur during school. These activities were described in detail in the questionnaire for the survey as the types of lessons. During the research respondents rated these different conceived the lesson. Using the scale awarded by various types of lessons by popularity points. After processing the results of the research were teaching strategies in order of popularity for each group of respondents. The views of pupils were confronted with images of teachers of preference teaching practice students.

Keywords

Preferred teaching practices, lesson, teacher, student.

Úvod

Lidé se učí různými způsoby. Učitelé se snaží zařazovat do výuky rozmanité činnosti, aby vyhověli studijním potřebám jednotlivých žáků a udrželi jejich pozornost. Problematika výběru vhodných vyučovacích postupů je stále diskutovaným tématem, které je předmětem zájmu odborníků z nej-různějších oblastí.

První desetiletí 21. století je desetiletím intenzivních reforem ve školství. K proměnám dochází v mnoha oblastech. Zásadní změna nastala v systému kurikulárních dokumentů pro vzdělávání. Školy vypracovávají své vlastní vzdělávací programy, což poskytuje prostor pro uplatnění zkušeností a dobrých nápadů učitelů. Školy přestávají být „továrnami“ na žáky naplněné vědomostmi. Smyslem a cílem vzdělávání je vybavit všechny žáky souborem klíčových kompetencí na úrovni, která je pro ně dosažitelná, a připravit je tak na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti. Výrazné novinky přinesla

do vzdělávání rychle se rozvíjející technika. Učitelé pracují s didaktickou technikou, která vnáší do vyučování nové dimenze, např. interaktivní tabule, počítačové programy, internet... Pedagogové používají stále častěji modernější a efektivnější výukové strategie, které mění postavení učitele a současně i postavení žáka ve vzdělávacím procesu. Užití rozmanitých učebních činností je silným motivačním prostředkem výuky, ovlivňuje učební aktivitu žáků, jejich postoj k předmětu, snadnější zapamatování a pochopení nového učiva, trvalost poznatků.

Volba vhodných vyučovacích postupů je jeden z nejnáročnějších úkolů učitele. V současném medializovaném světě není lehké nadchnout děti školní výukou. Snaha proniknout hlouběji do úvah a představ žáků vyprovokovala myšlenku zrealizovat výzkumnou sondu, která by přesněji ukázala, které výukové strategie žáci preferují, jaké vyučovací hodiny mají oblíbené a jaké formy práce patří k těm méně oblíbeným. Cílem daného výzkumu je tedy poskytnout pedagogům určitou zpětnou vazbu.

1 Teoretická východiska

1.1 Kurikulum

Základním teoretickým východiskem, z něhož výzkumné šetření vychází, je problematika kurikula. Tento termín pokrývá široké pole významů a významových odstínů. Proto většina autorů prací o kurikulu, pokud není význam z kontextu práce jednoznačně vyplývající, uvádí své vymezení nebo charakterizuje ty aspekty problematiky kurikula, které jsou předmětem jejich zkoumání. Walterová (1994, s. 14) uvádí: *Termín kurikulum je latinského původu. Curriculum znamená: (a) běh, oběh, (b) závodíště, (c) závodní vůz. Často používané je spojení: curriculum vitae – životopis, běh života. Termín se používá i v jiných oborech, např. ve významu „oběh peněz“ ve finančnictví. Termín kurikulum implikuje komplexní význam pojmu – zahrnuje proces, prostředí i prostředky, jimiž se dosahuje stanoveného cíle.* Dva významy termínu kurikulum lze podle Walterové (1994) považovat za podstatné: (a) **vzdělávací program, projekt, plán**: zahrnuje škálu od programu jednotlivého kurzu nebo vyučovacího předmětu až po komplexní program vzdělávací instituce,

tj. plán všech aktivit ve škole; (b) **průběh studia a jeho obsah**: charakteristika vzdělávací dráhy a obsah zkušenosti, kterou žák získává v době studia.

Ještě komplexnější definici přináší Skalková (1999): *Pojmem kurikulum se rozumí většinou celek učebního plánu a sled předmětů, specifické obsahy látky, souhrn zkušeností, které získávají žáci, vyučovací metody, prostředky a pomůcky, které odpovídají daným obsahům, adekvátní příprava učitelů* (s. 29).

V Pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová a Mareš, 1995, s. 106) najdeme tuto definici: *Kurikulum – obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole a v činnostech ke škole se vztahujících, její plánování a hodnocení.*

Zavedení pojmu kurikulum do pedagogiky je třeba považovat za velmi perspektivní. Implikuje skutečnost, že škola a její obsah jsou součástí života člověka a společnosti a že vzdělávání je celoživotní záležitostí. V pojmu kurikulum je implicitně obsaženo, že se jedná o tvorbu životopisu každého žáka ve vzdělávací instituci – škole. Podle Průchy (1997) se *kurikulum tedy v pedagogice chápe buď prakticky, ve smyslu konstruování a analýzy konkrétních kurikul a jejich chování v reálných edukačních procesech, nebo obecně teoreticky jako získávané zkušenosti* (s. 24).

V **současné době** dochází k celé řadě zásadních změn ve způsobu, jak je vzdělávání koncipováno a projektováno a jak je realizováno. Nejvyšší úroveň vzdělávacího systému je *Národní program rozvoje vzdělávání v ČR*. Vyjadřuje hlavní zásady kurikulární politiky státu a obecně závazné požadavky, do nichž se promítají všechny cíle vzdělávání a výchovy. Další úroveň kurikulárních dokumentů představují *rámcové vzdělávací programy*, které specifikují obecně závazné požadavky pro jednotlivé stupně a obory vzdělávání, vymezují rámec pro návrh učebních plánů a formulují pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Nejnižší úrovni systému jsou *školní vzdělávací programy*, podle nichž se uskutečňuje vzdělávání v konkrétní škole. Zpracovávají je jednotlivé školy pro své konkrétní podmínky i pro záměry a plány, které si před sebe staví. Otevírá se tak prostor pro další rozvoj autonomie škol, pro uplatnění jejich potenciálu, pro větší rozvoj tvůrčích schopností učitelů, pro větší flexibilitu vzdělávacího systému i pro vyšší efektivitu vzdělávání. Při tvorbě rámcových i školních vzdělávacích programů je uplatňováno **nové pojetí kurikula**, které již není založeno především na osvojování co největšího objemu faktů. Národní program rozvoje vzdělávání v ČR uvádí, že úlohou školy je poskytnout systematickou a vyváženou strukturu základních pojmů a vztahů, které umožní zařazovat informace

do smysluplného kontextu vědění i životní praxe. Jde o vyváženost poznatkového základu kurikula, rozvoje kompetencí i osvojování postojů a hodnot. Je prohloubena vzájemná provázanost mezi cíli, obsahem vzdělávání a kompetencemi, důraz je kladen na získání klíčových kompetencí.

Vzdělávání je chápáno jako **všestranná kvalifikace pro život**. Kurikulum se chápe více jako program činností a otevřených příležitostí, než jako souhrn stanovených předmětů a témat. *Do tradičních vyučovacích předmětů vstupují mezipředmětová témata, uplatňují se volnější způsoby organizace vyučování, jako jsou projekty, bloková výuka, integrování předmětů...* (Koucký, 1999, s. 51). Velmi podnětné jsou didaktické zásady pro práci s kurikulem, které zpracovala americká pedagožka Susan Kovaliková (1995, s. 13–16). Autorka však neužívá označení „zásady“, ale dává jim nový název „mémy“. Rozlišuje pak chybné a správné mémy vzdělání (srovnej Kašová, 1995, s. 9–13; Houška, 1991, s. 12–14; Kasíková, 1994, s. 5, s. 44 aj.).

1.2 Implementace kurikula

Jedna z podstatných otázek vztahujících se ke kurikulu je obsah vzdělávání – stanovení učiva. Důležitou a náročnou činností učitele je didaktická analýza učiva, která předchází každému vyučování. L. Podroužek (1998, s. 52) charakterizuje didaktickou analýzu takto: *Didaktická analýza je myšlenková činnost učitele nebo také metoda, která mu umožňuje pochopit obsah, rozsah a strukturu učební látky a najít výchovnou a vzdělávací hodnotu učební látky. Dále stanovit konkrétní výukové cíle v souladu s obecnými cíli výchovy a vzdělání v určitém učebním předmětu, v určitém ročníku a na určitém stupni školy* (srovnej Skalková, 1978, s. 26). Správnost a účinnost didaktické analýzy závisí do značné míry na tom, jak vyučující sám pochopil a zvládl daný obsah učiva, s jakou efektivitou provádí didaktickou transformaci učiva. Postup při didaktické analýze Podroužek (1998) shrnuje do těchto kroků: (a) *rozbor obsahu učiva*, tj. rozbor pojmů, vztahů, obsahových vazeb v učivu a určení materiální a formální hodnoty učiva; (b) *rozbor činností žáků*, které budou prostředkem vedoucím k pochopení a osvojení učiva a k rozvoji osobnosti žáka; (c) *rozbor vertikálních a horizontálních mezipředmětových vztahů* v učivu, jež pomáhají integrovat různorodé poznatky a činnosti a usnadňují vytvoření přirozeného systému vědomostí, dovedností, návyků a postojů žáků (srovnej Pasch, 1988, s. 184–188).

S pozvolným odkláněním od informativní výuky k výuce s formativním přístupem je spojen **pedagogický konstruktivismus**. Podle Machalové (1999) vychází konstruktivisticky pojatá výuka z teze, že poznání je založeno na složitém konstrukčním procesu, ve kterém výběr a interpretace podnětů závisí na předchozí žakově zkušenosti. Proti tradiční výuce, založené zejména na předávání hotových poznatků, jejich osvojování (spíše ve smyslu jejich pamětného přijímání a reprodukování), přistupuje konstruktivistická výuka k učení jako k aktivnímu interakčnímu procesu mezi novými prvky a dosavadním (tj. aktuálním) poznáním. Tvůrčí činnost učitele v přípravě na konstruktivisticky pojatou výuku je spojena s analýzou učebnice a učiva, se zjišťováním aktuální úrovně poznání žáků (v daném tématu). Tato východiska umožní učiteli vytvořit originální vyučovací jednotku, v níž žáci v samostatných činnostech (individuálně či ve skupinách) objevují fakta, souvislosti, pojetí i generalizace, které jim klasicky pojatá učebnice předkládá v hotové podobě.

1.3 Učitel – tvůrce kurikula

Učitelé, kteří přemýšlejí o svých vyučovacích metodách a postupech, jsou lepšími odborníky než ti, kteří tak nečiní. (Pasch, 1998, s. 24). Jakákoliv řízená edukace je nemyslitelná bez edukátora, a to i v případech, kdy se někdo učí sám, např. z učebnice nebo monitoru počítače – i v těchto případech vytvořil učivo nějaký edukátor. Průcha (2002) definuje profesi učitele jako jednu z nejstarších v kulturních dějinách lidstva, která již v antickém světě byla jasně vyčleněna mezi jinými profesemi. Učitelovo pedagogické myšlení lze chápat jako komplex profesních idejí, postojů, očekávání, přání a předpokladů, které vytvářejí základnu pro učitelovo jednání, pro vnímání a realizaci edukačních procesů. Učitelovo myšlení má řadu rysů: je zčásti společné všem příslušníkům profesní skupiny, zčásti je individuálně variabilní; je zčásti uvědomované, zčásti neuvědomované; má zčásti kognitivní základ, zčásti emotivní charakter. Obsahově je učitelovo pedagogické myšlení orientováno především na samotný edukační proces, na jeho cíle, na učivo, na organizaci a metody výuky – tedy to, co se chápe jako učitelovo pojetí výuky (srov. výklad obou pojmů v Pedagogickém slovníku, 2001). O tom svědčí poměrně velký počet nálezů ze zahraničních analýz učitelů jako „konstruktérů kurikula“ v reálném vyučování. Navíc se ale učitelovo pedagogické myšlení

váže na širší, mimovýukové objekty: tedy na to, jak učitel vnímá svou vlastní pedagogickou profesi a svou roli v ní, jak vnímá své žáky, kolegy a nadřízené, jaké postoje zaujímá k rodičům, ke vzdělávací politice státu aj. (Průcha, 2001). Dobře vybavený a schopný učitel se umí ujmout úkolu dotvořit, nebo dokonce vytvořit kurikulum a přemýšlí o svých pedagogických technikách tak, aby dokázal neustále vylepšovat výuku.

1.4 Výukové strategie

Při návrhu učebních činností, okamžitých úpravách prováděných podle situace v průběhu výuky a přepracování materiálů po vyučování tak, aby v budoucnu přinesly větší užitek, musí učitel provádět složité myšlenkové procesy. Dobrý učitel si nevystačí jen se znalostmi metodiky a technik. Neexistuje totiž taková učební činnost, která by vedla k úspěchu všech dětí, za všech okolností a při vyučování všech typů učiva a cílů. Učitel musí uvážlivě rozhodovat o výukových strategiích, které použije. Pasch (1998) uvádí, že učitel k tomu, aby mohl správně vybrat vyučovací postup právě pro jeho třídu a pro dané učivo, potřebuje značnou sumu znalostí o osobnosti svých žáků a o procesu učení.

Žáci přistupují různým způsobem ke svému učení. Podobně se liší učitelé způsoby, kterými vyučují. V moderní psychologické a pedagogické literatuře se mluví o stylech učení a stylech vyučování. *Styl učení je žákem preferovaný způsob, jakým se učí, jeho způsob uvažování o učivu i postupech jeho zvládnutí. Vyučovací styl je učitelův způsob vidění učiva, žáka, výukových metod, učení a vyučování, komunikace se žáky apod., který se promítá do jeho vyučování* (Maňák a Švec, 2003, s. 30).

Současné pojetí vyučovacích postupů zdůrazňuje nezbytnost spojení konkrétních operací s didaktickým materiálem, s vnitřními myšlenkovými operacemi, jež vedou k vytvoření pojmu, k pochopení vztahů, souvislostí. Prosazované jsou ty vyučovací postupy, které umožňují aplikaci požadavků moderní pedagogiky. Komanová (1987) popisuje užití *především aktivizujících vyučovacích metod*, které vytvářejí podmínky pro vytvoření nezbytných dovedností a návyků. Jsou velmi náročné na odbornou, materiálovou i pedagogickou přípravu, na čas i na organizační schopnosti učitele. Současně s nimi se však budou ve výuce nadále, i když v omezené míře, uplatňovat

tradiční vyučovací metody. Praxeologický pohled na didaktickou kategorii metod poskytuje *komplexní výukové metody*. Jestliže tradiční výukové metody zajišťují zprostředkovávání vědomostí a dovedností především v kontextu požadavků kurikula a z hlediska logiky obsahu jednotlivých vyučovacích předmětů a aktivizující metody ve vysoké míře zohledňují participaci žáků na osvojovacím procesu, komplexní metody dále rozšiřují prostor výukových metod o prvky organizačních forem, didaktických prostředků a mnohem víc reflektují též celkové cíle výchovy a vzdělávání.

Maňák a Švec (2003, s. 131) uvádí, že jde o *složitě metodické útvary, které překládají různou, ale vždy ucelenou kombinaci a propojení několika základních prvků didaktického systému, jako jsou metody, organizační formy výuky, didaktické prostředky nebo životní situace, jejichž účinnost a životnost potvrdila praxe*. Maňák a Švec (2003) uvádí tyto komplexní výukové metody: frontální výuka, skupinová a kooperativní výuka, partnerská výuka, individuální a individualizovaná výuka, samostatná práce žáků, kritické myšlení, brainstorming, projektová výuka, výuka dramatem, otevřené učení, učení v životních situacích, televizní výuka, výuka podporovaná počítačem, sugestopedie a s hypnopedie.

2 Výzkumná sonda

2.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Volba vhodných vyučovacích postupů je jeden z nejnáročnějších úkolů učitele. Připravit vyučovací hodinu tak, aby splnila očekávané cíle a aby byla pro žáky zajímavá a obohacující, je pro učitele nelehký úkol. Kvalitní příprava na vyučovací hodinu vychází z hlubokého pochopení hlavních myšlenek, které budou vyučovány, a řídí se požadovanými výsledky. Cílem výzkumného šetření bylo analyzovat, které vyučovací postupy žáci preferují, jaké vyučovací hodiny mají oblíbené a jaké formy práce patří k těm méně oblíbeným. Smyslem dané výzkumné sondy je taktéž poskytnout pedagogům určitou zpětnou vazbu.

Které činnosti jsou tedy pro žáky přitažlivé a zajímavé? Je to výuka s využitím médií – počítačů, televize, interaktivní tabule... nebo je to výuka s hrami a prvky? Upřednostňují žáci výuku ve skupinách, nebo raději pracují

samostatně? Jaké je postavení tradiční frontální výuky pod vedením učitele? Jak moc jsou pro žáky přitažlivé vyučovací hodiny, v nichž se setkávají s praktickými ukázkami a vykonávají konkrétní činnosti?

2.2 Metodologie výzkumu – výzkumný soubor, sběr dat

Výzkumné šetření, které mělo charakter výzkumné sondy, se uskutečnilo ve dvou rovinách. První rovina byla realizována na 1. stupni základní školy mezi žáky 4. a 5. tříd. Žáci 2. období 1. stupně jsou již dostatečně vyzrálí pro objektivní posouzení výzkumného dotazníku, z toho důvodu je studie zaměřena právě na tuto skupinu žáků. V rámci výzkumného šetření bylo osloveno 25 žáků – 12 hochů a 13 dívek. Druhá rovina výzkumu byla realizována mezi pedagogy. Do výzkumného procesu bylo zapojeno 13 pedagogů z různých škol, kteří vyučují na 1. stupni základní školy. Mezi dotazovanými pedagogy byli 2 muži a 11 žen s různou délkou pedagogické praxe.

Výzkumná sonda je zpracována procedurou monografickou. Pro daný výzkum byla zvolena metoda *dotazování*. Formou dotazníku se sémantickým diferencialem byly zjišťovány názory žáků a pedagogů na vyučovací postupy. Dotazník byl konstruován tak, aby svým rozsahem a obsahem respektoval věk respondentů. Žákům i pedagogům, kteří se účastnili výzkumného šetření, byl dotazník zadáván s instrukcemi samotným výzkumníkem.

Ústředním cílem výzkumné sondy bylo analyzovat, které vyučovací postupy žáci upřednostňují. Škála didaktických metod a organizačních forem výuky je velmi široká. Pro daný výzkum bylo vybráno sedm činností, které se během vyučování nejčastěji objevují. Tyto činnosti byly podrobněji popsány v dotazníku pro danou výzkumnou studii jako typy vyučovacích hodin:

1. *Společná výuka* – učitel učivo vypravuje, vysvětluje a popisuje, vede s žáky rozhovor, klade otázky, probíhá čtení textu v učebnici.
2. *Výuka s interaktivní tabulí* – učitel využívá ve vyučování interaktivní tabuli, během výuky žáci chodí k interaktivní tabuli a pracují s ní.
3. *Výuka se samostatnou prací žáků* – žák pracuje samostatně, řeší pracovní list, připravuje si referát, vyhledává a třídí informace, prezentuje výsledky své práce.
4. *Výuka se skupinovou prací* – žáci pracují ve skupině na zadaném úkolu, domlouvají se na postupu práce, rozdělují si úkoly, prezentují výsledky skupinové práce.

5. *Výuka s praktickými ukázkami a činnostmi* – žáci v průběhu výuky provádějí různé praktické činnosti – pěstují rostliny, dělají jednoduché pokusy, třídí odpad...
6. *Výuka s hravými prvky* – do výuky jsou zařazeny didaktické hry, jejichž prostřednictvím si žáci procvičují učivo.
7. *Televizní výuka* – učivo je žákům prezentováno prostřednictvím televize, žáci sledují film, odpovídají na připravené otázky.

V průběhu výzkumného šetření tyto různě koncipované vyučovací hodiny respondenti hodnotili. Pomocí škály udělovali jednotlivým typům vyučovacích hodin podle oblíbenosti body. Škála nabízela bodové hodnocení v rozsahu 1–10 bodů. Oblíbeným vyučovacím hodinám přiřazovali dotazovaní vyšší počet bodů. Méně oblíbeným vyučovacím postupům udělovali nižší počet bodů. Počet bodů mohl být v rámci hodnocení použit i vícekrát.

2.3 Metodologie výzkumného šetření – postup zpracování dat

Výsledky výzkumného šetření byly kvantitativně zpracovány a následně kvalitativně vyhodnoceny. Vyučovací postupy byly seřazeny podle oblíbenosti u jednotlivých skupin dotazovaných. Názory žáků byly konfrontovány s představami pedagogů.

První tabulka přináší seřazení vyučovacích postupů tak, jak je upřednostňují žáci. Druhá tabulka ukazuje, které vyučovací postupy podle učitelů preferují žáci. Třetí tabulka má charakter srovnávací. Konfrontuje názory žáků s názory pedagogů na oblíbenost vyučovacích postupů.

2.4 Výsledky výzkumné sondy

2.4.1 Které vyučovací postupy upřednostňují žáci?

U každého vyučovacího postupu je uveden počet bodů, který mu respondenti přidělili. Bodové ohodnocení je převedeno na procenta. Procentuální vyčíslení ukazuje poměr oblíbenosti mezi jednotlivými vyučovacími postupy.

Tab. 1: Žáci obodovali a tím seřadili vyučovací postupy podle oblíbenosti následovně:

Pořadí	Vyučovací postupy	Body	Procenta
1.	Výuka s interaktivní tabulí	230	17,4 %
2.	Televizní výuka	221	16,7 %
3.	Výuka s hravými prvky	215	16,3 %
4.	Výuka s praktickými ukázkami a činnostmi	196	14,8 %
5.	Výuka se skupinovou prací	185	14,0 %
6.	Společná výuka	144	10,9 %
7.	Výuka se samostatnou prací žáků	131	9,9 %

Z výzkumu vyplývá, že nejvíce oblíbeným vyučovacím postupem u žáků je *Výuka s interaktivní tabulí* – 17,4 %. Druhou nejoblíbenější výukovou strategií je *Televizní výuka* – 16,7 %. Oba tyto vyučovací postupy pracují s didaktickou technikou a nabízejí žákům názorný obrazový materiál. Třetí nejvíce oblíbenou je *Výuka s hravými prvky* – 16,3 %. Na čtvrtém místě se umístila *Výuka s praktickými ukázkami a činnostmi* – 14,8 %. Dané vyučovací postupy zahrnují hravé a praktické činnosti, tedy činnostní učení. Páté místo v pořadí zaujímá *Výuka se skupinovou prací* – 14,0 %. Na šestém místě je tradičním způsobem vedená *Společná výuka* – 10,9 %. Nejméně oblíbenou je podle žáků *Výuka se samostatnou prací žáků* – 9,9 %.

2.4.2 Které vyučovací postupy preferují žáci podle názorů pedagogů?

U každého vyučovacího postupu je uveden počet bodů, který mu byl respondenty přidělen. Bodové ohodnocení je převedeno na procenta. Procentuální vyčíslení ukazuje oblíbenost jednotlivých vyučovacích postupů.

Tab. 2: Pedagogové obodovali a tím seřadili vyučovací postupy podle oblíbenosti takto:

Pořadí	Vyučovací postupy	Body	Procenta
1.	Výuka s interaktivní tabulí	105	17,8 %
2.	Výuka s praktickými ukázkami a činnostmi	97	16,5 %
3.	Výuka s hravými prvky	94	16,0 %
4.	Televizní výuka	87	14,7 %
5.	Výuka se skupinovou prací	76	12,9 %
6.	Společná výuka	67	11,4 %
7.	Výuka se samostatnou prací žáků	63	10,7 %

Z výzkumu vyplývá, že podle pedagogů považují žáci za nejoblíbenější *Výuku s interaktivní tabulí* – 17,8 %. Druhou nejvíce oblíbenou je *Výuka s praktickými činnostmi* – 16,5 %. Na třetím místě je podle mínění pedagogů *Výuka s hravými prvky* – 16,0 %. Všechny tyto tři vyučovací postupy spojují činnostní učení. Čtvrté místo podle oblíbenosti zaujala *Televizní výuka* – 14,7 %. Na pátém místě se nachází *Výuka se skupinovou prací* – 12,9 %. Na šesté místo pedagogové podle mínění žáků umístili tradiční *Společnou výuku* – 11,4 %. Za nejméně oblíbený vyučovací postup u žáků považují pedagogové *Výuku se samostatnou prací žáků* – 10,7 %.

2.4.3 Shodují se názory pedagogů s názory žáků na oblíbenost vyučovacích postupů?

Následující tabulka přináší srovnání názorů žáků s názory pedagogů. Vyučovací postupy, u nichž bylo dosaženo stejného pořadí, jsou vyznačeny kurzívou.

Tab. 3: Konfrontace názorů žáků a pedagogů na oblíbenost vyučovacích postupů:

	ŽÁCI	PEDAGOGOVÉ
1.	<i>Výuka s interaktivní tabulí</i>	<i>Výuka s interaktivní tabulí</i>
2.	Televizní výuka	Výuka s prakt. ukázkami a činnostmi
3.	<i>Výuka s hravými prvky</i>	<i>Výuka s hravými prvky</i>
4.	Výuka s prakt. ukázkami a činnostmi	Televizní výuka
5.	<i>Výuka se skupinovou prací</i>	<i>Výuka se skupinovou prací</i>
6.	<i>Společná výuka</i>	<i>Společná výuka</i>
7.	<i>Výuka se samostatnou prací žáků</i>	<i>Výuka se samostatnou prací žáků</i>

Jednoznačně nejoblíbenějším vyučovacím postupem je podle žáků i pedagogů *Výuka s interaktivní tabulí*. Na druhé místo v oblíbenosti umístili žáci *Televizní výuku*, zatímco pedagogové se domnívají, že žáci na druhé místo řadí *Výuku s praktickými ukázkami a činnostmi*. V třetím nejvíce oblíbeném vyučovacím postupu se oba respondenti shodují na *Výuce s hravými prvky*. U čtvrtého místa opět pozorujeme rozdílnost názorů. Žáci na čtvrté místo zařadili *Výuku s praktickými ukázkami a činnostmi*, ale pedagogové *Televizní výuku*. Pořadí oblíbenosti vyučovacích postupů je na druhém a čtvrtém

místě prohozeno. Páté místo podle názorů žáků patří *Výuce se skupinovou prací*. Tento názor zastávají i pedagogové. Shoda v názorech respondentů je i u šestého místa, kam byla zařazena tradiční *Společná výuka*. Na poslední sedmé místo žáci i pedagogové zařadili *Výuku se samostatnou prací žáků*.

Z výzkumného šetření tedy vyplývá, že se **pedagogové s názory žáků** v preferenci vyučovacích postupů **shodují v pěti typech výuky** – na 1., 3., 5., 6. a 7. místě. Rozdílnost v názorech je pouze u dvou typů vyučovacích postupů – na 2. a 4. místě.

3 Shrnutí, diskuse, výsledky

Výsledky výzkumné sondy, která byla zaměřena na oblíbenost vyučovacích postupů u žáků 1. stupně základní školy, prokázaly, že nejvíce oblíbeným vyučovacím postupem u žáků je *Výuka s interaktivní tabulí*. Druhou nejoblíbenější je *Televizní výuka*. Oba **tyto vyučovací postupy pracují s didaktickou technikou a nabízejí žákům názorný obrazový materiál. Není překvapivé zjištění, že mezi nejoblíbenějšími výukovými strategiemi jsou právě takové postupy, které využívají moderní technické prostředky.** Ve středním pásmu oblíbenosti se nacházejí takové vyučovací postupy, které žákům nabízejí výraznější aktivitu, pohyb v prostoru učebny, činnostní a kooperativní učení jako je *Výuka s hravými prvky*, *Výuka s praktickými ukázkami a činnostmi* a *Skupinová výuka*. **Hravé učení, kreativita a aktivita, činnosti v páru či ve skupinách jsou typické pro přirozené chování žáků 1. stupně. Společná výuka**, jak je pro tuto studii nazývána tradiční frontální výuka, se objevuje v oblíbenosti preferovaných výukových strategií na předposledním místě. Přestože současná pedagogika upřednostňuje aktivizující vyučovací postupy, **má i frontální výuka mezi vyučovacími postupy své místo a nelze ji z vyučování vyčleňovat.** Vůbec nejméně oblíbeným vyučovacím postupem je podle žáků *Výuka se samostatnou prací žáků*. Z tohoto zjištění jednoznačně vyplynulo, že **žáci neradi pracují samostatně. Je to snad tím, že si žáci nevěří, že neradi přijímají zodpovědnost za výsledek vlastní práce, že na ně samostatná práce klade větší nároky?**

Názory žáků byly konfrontovány s názory pedagogů a přinesly následující výsledky. **Pedagogové se s názory žáků v preferenci vyučovacích postupů většinou shodují. Z předložených sedmi typů vyučovacích hodin přiřadili žáci i pedagogové pěti vyučovacím hodinám stejné pořadí.** Pouze u dvou vyučovacích hodin došlo k jinému řazení a tedy k rozdílům v názorech.

Plně zaujmout žáky obsahem vyučování nebo výukovou strategií je pro pedagoga velmi náročné a vyžaduje to **zapojení všech pedagogických zkušeností a dovedností**. Může tomu napomoci i **zpětná vazba od žáků** získaná tímto výzkumným šetřením. Ačkoli prvním předpokladem pro podporu aktivního učení žáků jsou aktivity ze strany pedagoga, ihned za těmito činnostmi následují činnosti v procesu výuky, a to zejména vlastní aktivní a vědomé zapojení každého žáka. Aby se žák do vyučování zapojil, je nutné mimo jiné vědět, které vyučovací postupy jsou pro něj přitažlivé. Má-li výuka vycházet z přirozených potřeb žáků, je třeba zajistit dostatečnou informovanost o představách a názorech žáků na používané vyučovací postupy.

Literatura

- HOUŠKA, T. *Škola je hra*. Praha: vyd. Houška, 1991. ISBN 80-900704-9-3.
- KASÍKOVÁ, H.; VALENTA, J. *Reformu dělá učitel*. Praha: STD, 1994. ISBN 80-901-660-0-8.
- KAŠOVÁ, J. a kol. *Škola trochu jinak*. Kroměříž: IUVENTA, 1995.
- KOMANOVÁ, E. *Didaktika přírodovědy I*. Praha: SPN, 1987.
- KOUCKÝ, J. *České vzdělání a Evropa*. Praha: Sdružení pro vzdělávací politiku, 1999.
- KOVALIKOVÁ, S. *Integrovaná tematická výuka*. Kroměříž: SPIRÁLA, 1995. ISBN 80-901873-0-7.
- MAŇÁK J.; ŠVEC V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.
- PASCH, M. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-127-4.
- PODROUŽEK, L. *Úvod do didaktiky předmětů o přírodě a společnosti*. Plzeň: vydavatelství Západočeské univerzity, 1998. ISBN 80-7082-431-X.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-170-3.
- PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2002. ISBN 978-80-7367-567-7.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-029-4.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1978. ISBN 80-85866-33-1.
- WALTEROVÁ, E. *Kurikulum – Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno: MU, 1994. ISBN 80-210-0846-6.

PŘÍLOHA č. 1 Dotazník pro žáky

DOTAZNÍK

hoch ☐

dívka ☐

Tento dotazník je anonymní, má průzkumný charakter. Při vyplňování dotazníku nepospíchej, odpovědi si promysli.

Během výuky provádíš ty i tvůj učitel různé činnosti. Každá vyučovací hodina je něčím jiná, provádíte jiné činnosti, používáte jiné pomůcky, pracujete zkrátka jiným způsobem.

Následující text popisuje různé typy vyučovacích hodin. Přečti si charakteristiku jednotlivých vyučovacích hodin. (Rámečků si zatím nevšímej, pouze si přečti text.)

1. Společná výuka:

Učitel učivo vypravuje, vysvětluje a popisuje. Během výuky s námi vede rozhovor, ptá se nás na naše názory, klade nám otázky. Společně si čteme text v učebnici.

2. Výuka s interaktivní tabulí:

Během vyučovací hodiny pracujeme s interaktivní tabulí. Učitel učivo vypravuje, vysvětluje a popisuje, klade nám otázky, vede s námi rozhovor. Učitel nám ukazuje obrázky na interaktivní tabuli. Během výuky i my chodíme k interaktivní tabuli a pracujeme s interaktivní tabulí.

3. Výuka se samostatnou prací žáků:

Pracuji sám. Čtu text v učebnici a potom vypracuji pracovní list. Vytvářím projekt. Učitel mně zadá téma projektu a stanoví datum pro dokončení projektu. Sám libovolným způsobem vyhledávám, třídím informace – v knihách, na internetu... a určuji obsah projektu. Přednesu projekt svým spolužákům.

4. Výuka se skupinovou prací:

Pracujeme ve skupině. Učitel nám do skupiny zadá nějaký úkol, na kterém společně pracujeme. Potom předvádíme výsledek své práce.

5. Výuka s praktickými ukázkami a činnostmi:
Během vyučování provádíme nějaké činnosti – děláme pokusy, pěstujeme rostliny, sázíme zeleninu, staráme se o zvířata, třídíme odpad..., zkrátka něco „děláme“.
6. Výuka s hravými prvky:
Učitel nám vysvětluje učivo a během výuky pro nás připraví nějakou hru – během hry si učivo procvičujeme.
7. Televizní výuka:
Učitel nám pustí školní film, který nám vysvětluje nové učivo. My film sledujeme a odpovídáme na otázky, které pro nás učitel připravil.

Nyní budeš vyučovacím hodinám přidělovat body a zapisovat je do připravených rámečků. Zamysli se nad tím, které vyučovací hodiny považuješ za nejlepší – které ti vyhovují a chceš, aby jich byla většina. Takovým hodinám dávej větší počet bodů. Hodinám, které ti nevyhovují a jsou pro tebe neoblíbené, dávej menší počet bodů. Můžeš použít stejný počet bodů i vícekrát.

Můžeš přidělovat body – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

PŘÍLOHA č. 2 Dotazník pro pedagogy

DOTAZNÍK muž ☐ žena ☐ Délka pedagogické praxe let
Tento dotazník byl předložen žákům 4. a 5. tříd. Byl zaměřený na užívání různých strategií při vyučování. Přečtěte si prosím následující otázky a představte si, jak asi odpovídala většina žáků. Nevyznačujte svůj vlastní názor. Vybírejte a vyznačujte to, co si myslíte, že odpovídali žáci.

Tento dotazník je anonymní, má průzkumný charakter. Při vyplňování dotazníku nespíchej, odpovědi si promysli.

Během výuky provádíš ty i tvůj učitel různé činnosti. Každá vyučovací hodina je něčím jiná, provádíte jiné činnosti, používáte jiné pomůcky, pracujete zkrátka jiným způsobem.

Následující text popisuje různé typy vyučovacích hodin. Přečti si charakteristiku jednotlivých vyučovacích hodin. (Rámečků si zatím nevšímej, pouze si přečti text.)

1. Společná výuka:
Učitel učivo vypravuje, vysvětluje a popisuje. Během výuky s námi vede rozhovor, ptá se nás na naše názory, klade nám otázky. Společně si čteme text v učebnici.
2. Výuka s interaktivní tabulí:
Během vyučovací hodiny pracujeme s interaktivní tabulí. Učitel učivo vypravuje, vysvětluje a popisuje, klade nám otázky, vede s námi rozhovor. Učitel nám ukazuje obrázky na interaktivní tabuli. Během výuky i my chodíme k interaktivní tabuli a pracujeme s interaktivní tabulí.
3. Výuka se samostatnou prací žáků:
Pracuji sám. Čtu text v učebnici a potom vypracuji pracovní list. Vytvářím projekt. Učitel mně zadá téma projektu a stanoví datum pro dokončení projektu. Sám libovolným způsobem vyhledávám třídím informace – v knihách, na internetu... a určuji obsah projektu. Přednesu projekt svým spolužákům.
4. Výuka se skupinovou prací:
Pracujeme ve skupině. Učitel nám do skupiny zadá nějaký úkol, na kterém společně pracujeme. Potom předvádíme výsledek své práce.
5. Výuka s praktickými ukázkami a činnostmi:
Během vyučování provádíme nějaké činnosti – děláme pokusy, pěstujeme rostliny, sázíme zeleninu, staráme se o zvířata, třídíme odpad..., zkrátka něco „děláme“.
6. Výuka s hravými prvky:
Učitel nám vysvětluje učivo a během výuky pro nás připraví nějakou hru – během hry si učivo procvičujeme.
7. Televizní výuka:
Učitel nám pustí školní film, který nám vysvětluje nové učivo. My film sledujeme a odpovídáme na otázky, které pro nás učitel připravil.

Nyní budeš vyučovacím hodinám přidělovat body a zapisovat je do připravených rámečků. Zamysli se nad tím, které vyučovací hodiny považuješ za nejlepší – které ti vyhovují a chceš, aby jich byla většina. Takovým hodinám dávej větší počet bodů. Hodinám, které ti nevyhovují a jsou pro tebe neoblíbené, dávej menší počet bodů. Můžeš použít stejný počet bodů i vícekrát.

Můžeš přidělovat body – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

(Jak asi obodovali žáci jednotlivé typy vyučovacích hodin? Upozorňuji – neptejte počet bodů podle svého názoru, ale přidejte takový počet bodů, který si myslíte, že přidělovali žáci.)

Velmi děkuji za ochotu při vyplňování tohoto dotazníku.

Příspěvek ani jeho souvislejší pasáže nebyly publikovány a nebyly odevzdány k publikování v jiném časopisu, sborníku nebo monografii. V případě jeho otištění v časopisu Pedagogická orientace nebude příspěvek znovu publikován bez souhlasu Hlavního výboru České pedagogické společnosti.

Kontakt na autorku

Mgr. Šárka Mikesková

Louka 22

696 76 Louka nad Veličkou

tel.: 604 637 389

e-mail: sarkamikeskova22@seznam.cz